

Karl Korsch

KVINTESENCA MARKSIZMA

Splošno razumljiv prikaz

PREDGOVOR

Prvi smoter tega spisa je, da bi služil kot osnova za tečaje o najpomembnejših naukih znanstvenega socializma in komunizma. Kljub kratkosti pa daje izkušenemu vodji tečaja priložnost, da lahko poleg abecede obravnava tudi težavnejša vprašanja marksistične ekonomije in družbene vede v zaključeni povezavi. Po svojih praktičnih izkušnjah bi svetoval, da bi snov razdelili na vsaj šest sestankov po dve uri in sicer tako, da bi opravili prve tri razdelke (vprašanja 1—23) na prvih treh sestankih, tako da bi za težavnejše raziskave ostanka (vprašanja 24—37) ostali še trije sestanki.

Nadaljnji smoter tega spisa pa je omogočiti začetniku, da bi samostojno prodril v marksistični sistem. Kdor si bo vtisnil vsebino tega spisa v spomin in bo tako pridobljeno znanje dopolnil tako, da bo večkrat prebral pod številkami 1 do 6 v seznamu literature navedene manjše spise Marxa in Engelsa, bo dovolj pripravljen, da se bo lahko lotil samostojnega predelovanja Marxovega glavnega dela — »Kapitala«. Za že bolj razgledane pa bi pripomnil, da naj bi s prehodom od tretjega k četrtemu delu tega spisa (vprašanje 24) postalo razumljivejše tudi razmerje med drugim ter tretjim in prvim zvezkom »Kapitala«.

»Kvintesenca« marksizma mora v največji zgoščenosti vendarle vsebovati vso bistveno vsebino njegovega nauka. Kar se tiče ekonomskih naukov mislim, da sem to v polni meri dosegel v pričujočem spisu. Splošni družbeni nauk marksizma pa sem nasprotno prikazal le v najbolj skopih obrisih. Izčrpejne in opirajoč se na vire sem ga prikazal v svojem spisu »Osrednje točke materialističnega pojmovanja zgodovine«, ki bo v kratkem izšel pri isti založbi.

S Schafflerjevim spisom, ki je bil svoj čas zelo zaslužen, pa ima tu predloženi spis skupno samo eno tujko.

Jena, sredi februarja 1922.

Karl Korsch

I. DEL: MARXOV DRUŽBENI NAUK

1. *Kaj je komunizem?*

Komunizem je znanstven nauk in družbeno in politično gibanje, ki je oprto na ta nauk.

Dodatek: 1. Znanstveni nauk socializma ali komunizma (marksizma), ki sta ga utemeljila Marx in Engels, obsega a) nauk o ciljnih komunizma in o sredstvih za doseg te ciljev, b) znanstveni uvid nujnosti teh ciljev in sredstev.

Dodatek: 2. Komunizem pa ni le znanstven nauk (teorija), temveč tudi delovanje v smislu tega nauka (praksa). Komunisti, katerim je skupna z drugimi socialističnimi strankami teorija »marksizma«, se pred slednjimi odlikujejo po tem, da praktično najbolj odločno delujejo po tem nauku (gl. Kom. manif., str. 23).

2. *Za kateri cilj si prizadeva komunizem?*

Za osvoboditev proletariata s preobrazbo obstoječega državnega in družbenega reda v »asociacijo, v kateri bo svobodni razvoj vsakega posameznika pogoj za svobodni razvoj vseh« (gl. Engels, Načela, vprašanje 1 in Komunist. manif., str. 29).

3. *Katere »nesvobode« lahko komunizem še osvobodi proletariat v demokratični republiki?*

Obstojita dve obliki nesvobode: politična nesvoboda državljanov v še ne demokratični državi in družbena (socialna) nesvoboda delavcev v še ne komunistični družbi. Demokrasko-republikanska država svojim državljanom dopušča le politično svobodo, ne odstranjuje pa družbene nesvobode (podjarmljenje in izporiščanje) delavcev v kapitalistični družbi.

4. *V čem je družbena nesvoboda (podjarmljenje in izkoriščanje) delavcev (proletarcev) v kapitalistični družbi?*

Meščanske svoboščine (npr. obrtna svoboda, prost dostop do izobraževanja, prosta volilna pravica itd.) proletarcu nič ne koristijo, ker mu v kapitalistični družbi njegov razredni položaj preprečuje, da bi se jih posluževal.

Ilustracija: 1. »Zakon vsakemu, bogatašu in revežu, z isto suverenostjo prepoveduje spati pod mostom!« (Anatole France). — Ustava RSFSR, pogl. 5, št. 13—17.

5. *V čem je razredni značaj kapitalističnega družbenega reda?*

Korenine ima v kapitalističnem gospodarskem redu, ki tvori (po materialističnem pojmovanju zgodovine in družbe Karla Marxa) osnovo celotnega družbenega reda.

6. *Kako so po materialističnem pojmovanju družbe med seboj povezani različni sestavni deli človeške družbe?*

Grafični prikaz človeške družbe

Nadzidava	}	Ideje v glavah ljudi
		pravo, običaji, navade
		cerkev, šola, prosta združenja
		družina, država
Podzidje	}	Gospodarski red (ekonomija)

7. *V čem je razredni značaj kapitalističnega gospodarskega reda?*

V nasprotju med kapitalisti, ki posedujejo produkcijska sredstva (»zemljo, rudnike, jame, surovine, orodja, stroje, prometna sredstva« itd.) in proletarci, ki so izključeni od lastnine produkcijskih sredstev.

8. *Kako je možno, da more kapitalistični razred podjarmiti in izkoriščati proletarski razred?*

Marx odgovarja: »Iz odvisnosti dela od narave sledi, da mora biti človek, ki nima druge lastnine kakor svojo delovno silo, v vseh družbenih in kulturnih razmerah suženj drugih ljudi, ki so se polastili predmetnih delovnih pogojev. Le z njihovim dovoljenjem more *delati*, torej le z njihovim dovoljenjem živeti.« (Obrobne pripombe k programu nemške delavske stranke.)

Ilustracija: Primerjava delavca, ki prodaja svojo delovno moč za mezdo, s srednjeveškim kmetom in obrtnikom, ki je svojo delovno moč uporabljal produktivno in svoje produkte prodajal ali porabil. Oba živita »od svojega dela«.

9. *V kateri obliki se odvija podjarmljenje in izkoriščanje delavskega razreda po razredu kapitalistov?*

Odgovor nam daje Marxov nauk o vrednosti in presežni vrednosti.

II. DEL: MARXOV NAUK O VREDNOSTI

10. *V čem se razlikujeta uporabna vrednost in menjalna vrednost produkta?*

Uporabna vrednost (koristnost) produkta obstoji za tistega, ki hoče imeti produkt zase, menjalna vrednost (prodajna vrednost) pa za tistega, ki tega produkta ne želi imeti zase (npr. izdelovalec ricinovega olja). Uporabnih vrednosti produktov ni mogoče natančno izmeriti, njihove menjalne vrednosti pa je vedno mogoče natančno izmeriti (merilo vrednosti: »denar«). Vsaka proizvedena dobrina mora, če naj bi imela kot blago menjalno vrednost, imeti neko uporabno vrednost, toda pri tem velikost menjalne vrednosti ni odvisna od stopnje koristnosti.

11. Katera vrednost je najpomembnejša v kapitalističnem gospodarskem redu?

»Menjalna vrednost« (prodajna vrednost). — Dobrine proizvajajo skoraj vedno za menjavo (prodajo), torej kot »blaga« za »trg« (trgovino), preden se jih uporablja in porabi kot »uporabne dobrine« (cirkulacijsko sredstvo: »denar«), »cirkulirajo« kot »blaga«. — Tudi »delovno moč« proletarca prodaja njen naravni posestnik v kapitalističnem gospodarskem redu kot »blago« na »trgu dela«, preden jo kupec, kapitalist, uporabi in porabi v svojem obratu.

(Vse to je drugače v komunističnem planskem gospodarstvu!)

12. Kako velika je »vrednost« (menjalna vrednost) blag v kapitalističnem gospodarstvu?

Po Marxovem nauku o vrednosti imajo vsa blaga v medsebojnem razmerju tem večjo »vrednost«, čim več »družbeno nujnega dela« je potrebnega za njihovo produkcijo.

Dodatek: Vzroke za to, da dejansko plačane cene običajno ne ustrezajo temu vrednostnemu razmerju blag, bomo razložili pozneje.

13. Kako velika je po tem merilu »vrednost« (menjalna vrednost), ki ga ima blago »delovna moč« za svojega prodajalca in kupca na »trgu dela«?

Delovna moč kot blago je »vredna« toliko, kolikor je treba uporabiti družbeno nujnega dela za to, da bi proizvedli tako za uporabo pripravljeno delovno moč. To delo opravljajo v industrijah, katerih produkti so predmet konzuma delavskega razreda (npr. v živilskih industrijah vključno s kmetijstvom, oblačilno in gradbeno industrijo). Delo se plačuje z mezdo, ki jo prodajalcu blaga delovna moč, delavcu, izplačuje njen kupec, kapitalist, in ki jo prvi daje naprej prodajalcem produktov, ki jih konzumirata on in njegova družina.

Ilustracija: Stvar si lahko predstavljamo tako, kot da bi človeško delovno moč izdelovali v določenih industrijah (živilskih industrijah itd.), kot stroj. Podjetnik, ki hoče v svojem podjetju uporabiti delovno moč, si jo kupi neposredno od svobodnega delavca, posredno pa od tistih podjetij, ki proizvajajo življenjska sredstva itd. za delavce in s tem tudi za uporabo pripravljene delovne moči same.

III. DEL: USTVARJANJE PRESEŽNE VREDNOSTI V KAPITALISTIČNEM POSAMEZNEM PODJETJU

Primer: Tovarna flanele s 5 500 000 markami obratnega kapitala.

14. V čem so »dohodki« »podjetnika« pri otvoritvi podjetja in v prvem poslovnem letu?

Podjetnik kupi:

zemljišče s praznimi tovarniškimi stavbami	2 000 000 mark
statve in siceršnji inventar	500 000 mark
prejo in siceršnje surovine in obratna sredstva	1 000 000 mark
V tem poslovnem letu izplača mezd in plač za	2 000 000 mark
S tem je »naložil« v podjetje	5 500 000 mark

15. *Kako visoki so dejanski »lastni stroški« za letni proizvod?*

Za surovine in obratna sredstva	1 000 000	mark
za mezde in plače	2 000 000	mark
»Odpisi« za amortizacijo stavb in strojev	200 000	mark
Vsota dejanskih lastnih stroškov	3 200 000	mark

16. *Kaj bi rekel podjetnik, če bi prodaja produkta dejansko povrnila samo lastne stroške?*

Rekel bi: »Ničesar nisem zaslužil.«

Dodatek: Rekel bi celo: »Moral sem doplačevati,« — in bi s tem mislil na »obresti«, ki bi jih moral plačevati posojilodajalcu, če bi si bil denar izposodil (recimo banki), ki pa si jih sedaj, kot svoj lastni bankir, sam obračunava.

Vzroki za to, da mora kapitalistični »podjetnik« obračunavati obrestovanje svojega denarja, ki ga je naložil v svojem lastnem obratu, in jih prišteti h »kapitalističnim proizvodnim stroškom« svojega letnega produkta, bomo razložili pozneje.

17. *Ali bi bil podjetnik zadovoljen, če bi prodani proizvod razen tega prinašal še njegovo mezdo (tj. plačilo za njegovo dejavnost v vodstvu obrata)?*

Odgovor bomo dobili, če si predstavljamo podjetje spremenjeno v delniško družbo z akcijskim kapitalom 5 500 000 mark. Potem je plača direktorja zaobsežena v »računu mezd in plač«. Toda kapitalistični podjetnik, to so tu delničarji, bi še vedno spraševal: »In kje so naše dividende?«

18. *Kaj običajno dejansko prinaša prodani produkt?*

V normalnih razmerah kapitalističnega gospodarstva prinaša prodani produkt več kot lastne stroške, na primer namesto 3 200 000 v resnici 5 200 000 mark, t. j. razen »lastnih stroškov« še 2 000 000 mark »presežka«. Celotna vsota vrednosti, ki jo je kapitalist »naložil« v obrat, se je torej v enem letu pomnožila s 5 500 000 mark na 2 300 000 + 5 200 000 mark na 7 500 000 mark: »kapital« je pridobil 2 000 000 mark »presežne vrednosti«.

19. *Od kod izvira »presežna vrednost«, ki je obogatila kapital?*

Ne iz ugodnega nakupa in ugodne prodaje (izkoriščanje konjunktura, odiranje itd.). Vse to bi razložilo samo slučajne posebne dobičke posameznih kapitalistov, in take dobičke, do katerih prihaja s prometom z gotovimi produkti (blagi) (trgovski dobiček). Ne razloži pa to dobičkov, do katerih prihaja s kapitalističnim proizvajanjem produktov samih. Ti običajni dobički, ki jih kapitalistični podjetnik pridobiva v *produkciji*, pa namreč temeljijo na tem, da je gotovi proizvod vreden več, kot pa vsota vseh produkcijskih elementov, ki jih je kapitalist nakupil za produkcijo (surovine itd. + mezda, — po Marxu: potrošeni mrtvi in živi kapital: $c + v$).

Ilustracija: Primerjava dobička, ki ga lahko pridobi posestnik obrata s tem, da proda surovine naprej in razproda stroje itd., in dobička, do katerega prihaja zaradi produktivne predelave teh surovin s stroji in delavci.

20. Kako v produkciji nastaja »presežna vrednost« proizvoda?

S produktivnim delom vseh delavcev, ki so udeleženi pri produkciji.

Dodatek: Če na stvar gledamo družbeno, potem te presežne vrednosti ne ustvarja niti kapitalist sam, niti ne delavci v njegovem obratu, niti ne zgolj oboji skupaj. Nasprotno je z delom, ki je opravljeno v tem obratu v družbenih pogojih, ki jih ustvarja istočasna dejavnost mnogih drugih obratov, razen namodestitve *potrošenih* dobrin (surovine itd. + delovna moč = $c + v$) ustvarjena še »prosta« presežna vrednost (∞). S tem produktom naravne sile »človeška delovna moč, aplicirana na stvarna produkcijska sredstva«, ki je družbi na razpolago brez plačila, bi v *komunistični* družbi neposredno in preko svojih v ta namen postavljenih organov razpolagala skupnost. V *kapitalistični* družbi pripada celotni produkt obrata in torej tudi v njem vsebovana »presežna vrednost« kapitalističnemu podjetniku kot njegova privatna lastnina, s katero lahko razpolaga sam in po lastnem preudarku.

21. S kakšnimi sredstvi torej kapitalist doseže presežno vrednost?

Ne s prisilo — tako kot dobi država nekaj z obdavčenjem (npr. desetodstotni odbitek pri mezdah in plačah).

Tudi ne z *goljufijo* — npr. prenizkim plačevanjem dobaviteljev surovin ali prenizkim plačevanjem delavcev.

Nasprotno se v normalnem kapitalističnem gospodarstvu vse odvija »svobodno« in »pravično«. Kapitalist v povprečju tudi delavcu plačuje polno vrednost »blaga delovna moč«. Samo izjemoma v posameznih obratih, industrijskih vejah (npr. delu na domu), deželah (npr. prekomorskih kolonijah) stalno kupujejo delovno moč pod ceno. S tem »ropanjem« človeške delovne moči nastajajo kapitalistični posebni dobički, naddobički, ne pa normalna kapitalistična »presežna vrednost«. To kapitalist dosega z *zakonito uporabo* delovne moči, ki jo kupuje in plačuje.

22. Kako je mogoče razložiti protislovje, da kapitalist vse, kar kupuje za produkcijo, plačuje po polni vrednosti in kljub temu dobiva iz produkcije »presežno vrednost«?

»Vrednost«, ki jo ima blago delovna moč za prodajalca, delavca, in za svojega kupca, kapitalista, na trgu dela, je določena edinole s količino družbenega dela, ki je potrebno za to, da postane taka delovna moč pripravljena za uporabo (prim. vprašanje 13). Uporabna vrednost (koristnost), ki jo dejansko uporabljena delovna moč pomeni za svojega uporabnika, kapitalista, v njegovem obratu, pa je nekaj povsem drugega kot pa menjalna vrednost (prodajna vrednost), ki jo je kot blago imela na delovnem trgu (prim. vprašanje 10). Z *uporabo* delovne moči v obratu *se ustvarja nova vrednost* in to čim več, čim več produktov ta delovna moč proizvede, t. j., čim dlje in čim intenzivneje je delovna moč produktivno uporabljena. Kapitalisti, ki so kot posestniki produkcijskih sredstev (obratov) edini, ki lahko v lasten prid izkoriščajo »uporabno vrednost« človeške delovne moči, uporabljajo ta svoj *družbeni posebno ugodni položaj* za to, da zase »zaslužijo« s produktivnim udejstvovanjem delovne moči nastajajočo *diferenco* med blagovno vrednostjo surovin, delovne moči itd. po eni strani in blagovno vrednostjo gotovih produktov po drugi strani. Na ta način nastaja prirast kapitalističnega premoženja, »presežna vrednost«.

23. V čem sta torej podjarmljenje in izkoriščanje mezdnih delavcev v kapitalističnem obratu?

»Človeška delovna moč«, ki je neobhodna za vsako produkcijo (proizvodnjo potrošnih dobrin), med delovnim procesom ni več last svojih naravnih nosilcev, delavcev, temveč je last kapitalističnega podjetnika. Ta jo lahko uporablja dlje in intenzivneje, kot bi bilo potrebno za ponovno produkcijo vrednosti (surovin itd. + delovna moč), ki so bile produktivno porabljene z uporabo. Zatorej npr. pri osemurnem delavniku morda razen 4 ur »potrebnega dela« delajo še 4 ure »presežnega dela«. S tem »presežnim delom« proizvedeni »presežni produkt« vsebuje »presežno vrednost«. Presežni produkt in presežna vrednost sta torej toliko večja, kolikor več je opravljenega »presežnega dela«, t. j. 1. čim dlje traja v celoti delavnik in čim intenzivneje se dela (»absolutna presežna vrednost«); 2. čim manjši je tisti del delavnika, ki je potreben za nadomestitev produktivno potrošenih vrednosti (surovin itd. + delovna moč) (»relativna presežna vrednost«).

To »presežno delo« morajo opraviti delavci za kapitalista, ki uporablja njihovo delovno moč v svojem obratu, zastonj na osnovi sklenjene »svobodne delovne pogodbe«. V tem je njihovo »izkoriščanje«. Da bi iz »svojih delavcev« dobil čim več presežnega dela, kapitalistični »delodajalec« delavce, ki jih je nastavljal v svojem obratu, med vsem delovnim časom podvrže čim ostrejši delovni disciplini. Ker so delavci, če hočejo delati, prisiljeni, da se s »svobodno delovno pogodbo« obvežejo, da se bodo ravnali po navodilih, ki jih daje kapitalistični podjetnik v svojem privatnem interesu, izgubijo v toliko za čas trajanja delovnega časa svojo osebno svobodo. V tem je njihovo »podjarmljenje« (prim. vprašanje 8).

IV. DEL: RAZDELITEV PRESEŽNE VREDNOSTI V KAPITALISTIČNI DRUŽBI

24. Zakaj je treba vprašanje o razdelitvi presežne vrednosti posebej raziskovati?

Kapitalistično gospodarstvo je sicer za posamezne kapitaliste subjektivno samo uvrednotenje njihovega privatnega kapitala, gledano objektivno družbeno pa obenem tudi predstavlja produkcijo uporabnih dobrin na osnovi delitve dela. Vse produkte proizvajajo v obratih, ki so sicer navidez juridično lastnina bolj ali manj velikega števila privatnih lastnikov (posameznih posestnikov, družabniški posli, delniške družbe itd.), ki pa so, gledani ekonomsko družbeno, vsekakor odvisni eden od drugega: da lahko nadaljujejo uvrednotenje svojega kapitala, morajo posamezni kapitalistični producenti nenehno nastopati na trgu kot kupci in prodajalci (t. j. morajo *izmenjavati* svoje produkte). Razen tega vplivajo drug na drugega s tem, da *konkurirajo* drug z drugim. Torej so, četudi tega morda ne vedo ali nočejo, v določenih medsebojnih družbenih odnosih, ki se jim posameznik ne more odtegniti. — Ta *družbeni* značaj kapitalističnega *produkcijskega načina* pogojuje tudi *družbeno* obliko *razdelitve* presežne vrednosti. Če smo torej doslej (v 3. delu) zaradi enostavnosti predpostavljali, da si posamezni podjetniki lahko neposredno in brez odbitkov prisvojijo presežno vrednost, ki je ustvarjena v njihovih obratih, tako da doseže vsak podjetnik prav toliko dobička (»profita«), kolikor je v nje-

govem obratu ustvarjene »presežne vrednosti«, moramo sedaj ugotoviti, da je s to predpostavko točno okarakterizirano le razmerje med celotnim razredom kapitalistov (»celokupnim kapitalistom«) in celotnim delavskim razredom (»celokupnim delavcem«). Toda mera udeležbe vsakega posameznega podjetnika na celokupni družbeni vrednosti je v kapitalistični družbi neodvisna od tega, koliko presežne vrednosti je bilo ustvarjene ravno v njegovem obratu. In razen tega so na razdelitvi presežne vrednosti razen prav kapitalističnih podjetnikov (lastnikov obratov) udeleženi tudi še drugi pripadniki kapitalističnega razreda.

Na mesto neposredne prilastitve »presežne vrednosti«, ustvarjene s presežnim delom delavcev, po posameznih kapitalističnih privatnih lastnikih dejanskih produkcijskih sredstev (obratov) torej najprej pride do (nevidne!) prilastitve celokupne družbene presežne vrednosti po celokupnem družbenem kapitalistu (kapitalistični razred kot posestnik celokupnega družbenega kapitala). Posamezni delčki celokupne družbene presežne vrednosti, ki je bila ustvarjena s celokupnim družbenim delom, se potem v različnih oblikah delijo med posameznimi člani in se zato pojavljajo kot kapitalistični »profit« ali siceršnji kapitalistični »dohodek« pogosto na povsem drugih mestih kot pa v »izračunu dobička in izgube« določenega obrata, v katerem jih proizvajajo.

Ilustracija: Tako se na primer pojavlja presežna vrednost, ki je ustvarjena s presežnim delom železničarjev, kot profit producentov premoga in železa.

Marx pravi: »Kapitalisti (t. j. tu pripadniki kapitalističnega razreda) si delijo presežno vrednost kot akcionarji družbe, po velikosti posestnega deleža (na celokupnem družbenem kapitalu).«

25. *V katerih oblikah dobivajo posamezni člani kapitalističnega razreda svoj delež na celokupni družbeni presežni vrednosti?*

V različnih oblikah »kapitalskega profita« in razen tega v obliki navideznega delovnega dohodka (plačevanje »neproduktivnih« dejavnosti in storitev.

26. *Katere so najvažnejše pojavne oblike kapitalskega profita?*

Najvažnejša je *podjetniški dobiček*, ki pripade posestnikom kapitalističnih podjetij samih. Njim ob boku stojijo kot druge najbolj pomembne oblike *obresti* in *zemljiška renta*. »Obresti« dobivajo posestniki za denarni kapital, ki so ga posodili, »zemljiško rento« pa posestniki zemlje, ki so jo dali v najem ali zakup.

Ilustracija: V našem primeru recimo, da je dal podjetnik samo del (500 000 mark) svojega obratnega kapitala (5 500 000 mark) sam. Recimo, da si je 3 000 000 mark sposodil, zemljišče s stavbami vred (vrednost 2 000 000 mark) pa vzel v zakup. Recimo, da letnega proizvoda (5 200 000 mark) ni prodal neposredno končnim kupcem, temveč posredniku, ki mu je za to plačal 4 700 000 mark. Potem se cepi (pri 10-odstotni obrestni meri) presežek, pridobljen s prodajo letnega proizvoda, nad dejanskimi lastnimi stroški (2 000 000 mark) na štiri dele: 300 000 mark mora pripadati za »obresti« posojilodajalcu, 200 000 mark kot zakupnina (»zemljiška renta«) lastniku zemljišča, 500 000 mark kot (bruto) dobiček posredniku, samo preostanek (1 000 000 mark) ostane podjetniku kot »podjetniški dobiček«, od tega si odšteje še 50 000 mark kot »obrestovanje« svojega »lastnega« denarnega kapitala 500 000 mark, ki jih je vtaknil v svoj obrat (prim. v zvezi s tem vprašanje 16).

27. V kateri obliki pridobijo svoj del celokupne družbene presežne vrednosti tisti pripadniki kapitalističnega razreda, ki niso v nobeni obliki udeleženi pri »kapitalskem profitu«?

Pri presežni vrednosti so v kapitalistični družbi razen dobitnikov kapitalskega profita (vprašanje 26) udeleženi še tisti sloji, ki ne opravljajo »produktivnega« dela (»kralj, far, profesor, kurba, vojak« itd.). Ti sloji opravljajo delo, ki je morda naporno in včasih tudi koristno ali nujno za ohranjanje in nadaljnji razvoj človeške družbe, ki pa ni produktivno delo v ekonomskem smislu besede (t. j. ni delo, ki bi ustvarjalo gospodarske vrednote). Torej tudi oni živijo od »presežne vrednosti«, ki jo »produktivni« delavci ustvarjajo s presežnim delom.

Oblike, v katerih ti sloji prejemajo svoj delež presežne vrednosti, pa so skrajno raznolike.

Ilustracija: Denarni kapitalisti, zemljeposestniki, podjetniki plačujejo iz svojega profita davke državi; tudi delavci od svojih mezd plačujejo direktne in indirektno davke. Država plačuje svoje uradnike. Kapitalisti, delavci, uradniki pa plačujejo iz svojih dohodkov veliko število neproduktivnih dejavnosti in storitev (far, profesor itd.).

28. V kakšnem medsebojnem razmerju so znotraj kapitalističnega gospodarstva posamezni podjetniki?

V zelo dvoličnem. V kapitalističnem *menjalnem gospodarstvu* na osnovi delitve dela mora nastopati vsak posamezni podjetnik obenem direktno in indirektno kot kupec produktov neomejenega števila drugih podjetij. Noben ne more producirati, ne da bi kupoval surovine, stroje itd., in tudi posredno, preko plačevanja svojih delavcev, živila itd. Noben ne more realizirati svojega profita (t. j. ne more ga vnovčiti), ne da bi prodal svoj produkt kot blago. Po eni strani si torej sicer podjetniki, ki so vključeni v menjavo, stojijo nasproti z nasprotujočimi si interesi, kajti vsak hoče kupovati od drugih čim ceneje in drugim prodajati čim dražje. Toda po drugi strani drug drugega tudi podpirajo: noben od njih ne more realizirati svojega profita, ne da bi obenem direktno ali indirektno drugim pomagal realizirati njihov profit, ker morajo biti v kapitalističnih »proizvodnih stroških« vsakega posameznega podjetja vedno že delno vsebovani profiti številnih drugih podjetij.

Prav tako so v kapitalističnem *konkurenčnem gospodarstvu* posamezniki podjetniki sicer v medsebojnem konkurenčnem boju, ker vsak od njih poskuša prodajati blago, ki ga producira, ceneje kot drugi producenti istega blaga. Toda s tem indirektno tudi podpirajo svoj skupni interes: S tem, da s tehničnimi in organizacijskimi izboljšavami razvijajo produktivno moč dela, zmanjšujejo »vrednost« vseh blag, vključno z blagom »delovna moč« in s tem povečujejo relativno »presežno vrednost« (prim. vprašanje 23).

29. V kakšnem razmerju so kapitalistični podjetniki do drugih slojev kapitalističnega razreda?

Prav tako v dvoličnem; po eni strani vsi zneski, ki pridejo v obliki obresti, zemljiške rente, plačila gospodarsko produktivnih dejavnosti v roke pripadnikom drugih kapitalističnih slojev, zmanjšujejo delež podjetnikov pri celokupni

vrednosti. Iz tega včasih sledijo določena nasprotja med različnimi kapitalističnimi sloji (npr. finančnim in industrijskim kapitalom). Podjetniki, ki delujejo v sferi produkcije, se pojavljajo kot tisti, ki morajo »iti za druge po koštanj v ogenj«. Po drugi strani pa je »uspeh« posebne funkcije, ki jo opravljajo pravi »podjetniki« v interesu celotnega kapitalističnega razreda (t. j. uporaba delovne moči za proizvodnjo presežne vrednosti), očitno vsekakor odvisna od istočasne dejavnosti vseh drugih funkcionarjev kapitalistične družbe (trgovski kapital, finančni kapital, kralj, far, profesor itd.). Pravi pogled na celokupna medsebojna razmerja med različnimi kapitalističnimi sloji je torej sledeč: dejanska produkcijska sredstva, na katerih izključni posesti konec koncev temelji celotna oblast in ves prihodek kapitalističnih slojev, v kapitalistični družbi niso *v naravi razdeljena* med posamezne »kapitaliste«, tako da bi vsak posamezni kapitalist sam zase posedoval in uporabljal določeno porcijo dejanskih produkcijskih sredstev. Nasprotno so celokupna produkcijska sredstva *skupna posest* vseh članov kapitalističnega razreda, ki »na osnovi delitve dela« sodeluje za ohranjanje in nadaljnji razvoj kapitalističnega gospodarstva in družbe in se pri tem udelejuje v različnih oblikah (gl. Korsch, Sozialisierung št. 5). Z isto pravico, s katero lahko rečemo: »Kapitalisti posedujejo produkcijska sredstva, zato torej si lahko prilaščajo presežno vrednost,« lahko postavimo tudi obratni stavek: »Kapitalisti si lahko prilaščajo presežno vrednost in zato torej posedujejo produkcijska sredstva.« Marx pravi: »Biti kapitalist ne pomeni le zgolj osebnega, temveč tudi zavzemanje nekega družbenega položaja v produkciji.« (Kom. manif., str. 24).

Ilustracija: Primerjava kapitalističnih »podjetnikov« z vojaškimi voditelji »prve črte«, ki z »uporabo moči« »pridobivajo teren«, — ali s sesalnimi črpalkami, ki vode, ki jo posesajo iz izvira, ne morejo obdržati zase, temveč jo morajo oddajati naprej v velike in manjše zbiralnike za seboj.

30. Kakšno je razmerje med privatnim interesom vsakega posameznega kapitalista in celokupnim družbenim interesom?

Tudi dvolično. V tem ko vsak posamezni kapitalist gleda na svojo privatno korist, pa vsi skupaj, znotraj določenih meja, služijo obenem celokupnemu družbenemu interesu: S produkcijo blag, po katerih obstaja povpraševanje, zadovoljujejo družbene potrebe. In s tem, da večji del denarja, ki so ga dobili za prodajo svojega blaga, uporabljajo za nadomeščanje starega in za ustvarjanje novega obratnega kapitala, obenem, gledano družbeno, tudi izvajajo »reprodukcijo« in »akumulacijo« celokupnega družbenega kapitala. S tem, ko poskušajo premagati svojo konkurenco s ponudbo cenejših in boljših blag, uvažajo v produkcijo tehnični in organizacijski napredek in s tem prispevajo k nadaljnjemu razvijanju produktivne moči družbenega dela. (Prim. vprašanje 28.)

Vsa ta sovpadanja privatnega interesa posameznih kapitalistov s celokupnim družbenim interesom pa obstajajo samo *znotraj določenih meja*. V konkurenčnem boju kapitalističnega profitnega gospodarstva za posameznega kapitalista ne more biti v prvi vrsti pomembno, koliko koristnih produktov je ustvarjenih z uporabo posameznih produkcijskih sredstev in delovnih moči, odločilno zanj bo nasprotno to, katera vsota denarne vrednosti mu bo pripadla kot njegov *privatni delež* pri delitvi celokupnega družbenega dohodka. Tam, kjer ne sovpada več interes posameznih kapitalistov za čim ugodnejšo (renta-

bilno) uvrednotenje njihove privatne kapitalске lastnine z interesom skupnosti za čim bolj koristonosno (produktivno) uporabo vseh obstoječih produkcijskih sredstev in delovnih moči, se kapitalistični produkcijski način in družbeni red iz izvoda za gospodarski in družbeni napredek spremeni v *oviro*: ta potem preprečuje tako čim bolj produktivno uporabo trenutno obstoječih produkcijskih sredstev in delovnih moči, pa tudi nadaljnji razvoj produkcijske sile družbenega dela.

To nasprotje med privatnim interesom za *rentabilnost* in družbenim interesom za *produktivnost* prihaja posebno jasno do izraza v dvoličnosti pojmov »kapital« in »vrednost«. S stališča posameznega kapitalista se kot »kapital« pojavljajo le dejanska »produkcijska sredstva«, s katerih uporabo je mogoče producirati dejanske potrošne dobrine (prim. vprašanje 7), temveč vsaka posest, ki mu omogoča, da si prilasti določen del celokupnega družbenega dohodka. Npr. denarna vsota (v bankovcih), kos vojnega posojila, pravica do izkoriščanja kateregakoli naravnega ali umetnega monopola (pravica sečnje, mostnina, naravne in umetne vodne poti, železnica). Po marksističnem pojmovanju pa so nasprotno vse te posesti le »fiktiven« (nedejanski) kapital, kajti kot »dejanski« kapital lahko vidimo s stališča družbe samo dejanska »produkcijska sredstva«.

Iz istega razloga v kapitalistični družbi tudi prihaja do odstopanj cen od vrednosti, ki smo jih omenjali pri vprašanju 12. V kapitalistični »ceni« blag se ne pojavlja samo njihova »dejanska vrednost« (v njih utelešeno družbeno delo), temveč tudi njihova »fiktivna vrednost«, ki jo imajo navidez zato, ker njihova posest njihovemu posestniku prinaša neko prednost pri delitvi celokupnega družbenega dohodka. Tako nima na primer neobdelano zemljišče, pa tudi pravice do deležev pri kateremkoli fiktivnem kapitalu s stališča družbe nobene dejanske »vrednosti«, toda za svoje posestnike predstavljajo v kapitalistični družbi ugodno posest.

(Dober prikaz dvoličnosti kapitalističnega gospodarstva daje G. Harasov: »Karl Marx o človeškem in kapitalističnem gospodarstvu« — »Karl Marx über die menschliche und kapitalistische Wirtschaft«, Berlin 1909, Ladyschnikow-Verlag.)

V. DEL: UDEJANJENJE KOMUNIZMA

31. Na čem temelji prepričanje komunistov o nujnosti zatona kapitalističnega gospodarskega in družbenega reda?

Na zgodovinskih dejstvih. Zgodovinski razvoj, posebno razvoj zadnjih sto let nas uči, da

1. se že prikazana (vprašanja 28—30) protislovja in dvoličnosti kapitalističnega gospodarskega in družbenega reda v teku časa niso oslabila, temveč zaostriila, in da

2. je postajalo vedno večje tudi nasprotje med izkoriščevalskim kapitalističnim razredom in izkoriščanim razredom mezdnih delavcev (vprašanja 2—8).

Dokaz: a) Gospodarske krize, ki se vedno znova ponavljajo od začetka kapitalistične dobe sem.

b) Nezadovoljivo prizadevanje vseh kapitalističnih nacij za nova prodajna področja na svetovnem trgu.

c) Iz tega izvirajoča interesna nasprotja kapitalističnih sil, ki so se začela pojavljati v zaostreni obliki po popolni razdelitvi sveta (okoli 1900) in njihove posledice: militarizem, imperializem, nacionalne vojne in svetovna vojna.

d) Napredujoča nacionalna in internacionalna organizacija proletariata v razred.

(Podrobneje o teh vprašanjih v Komunističnem manifestu, pri Leninu in Rosi Luxemburg.)

32. *Ali so kaki čisto ekonomski vzroki, ki morajo z objektivno nujnostjo pripeljati do zatona kapitalističnega gospodarskega in družbenega reda?*

Če bi se kapitalistični produkcijski način razširil po vsem svetu, tako da bi končno na vsem svetu bili samo še kapitalisti in mezdni delavci, bi vsekakor moral priti trenutek, ko bi to gospodarstvo zaradi povsem ekonomskih vzrokov ne moglo več funkcionirati. Že zgolj pri približevanju takemu stanju bi bil razcep med privatnimi interesi posameznih kapitalistov in celokupnim družbenim interesom (gl. vprašanje 30) tako velik, da bi zato kapitalistični produkcijski način ne mogel več izpolnjevati svoje družbene funkcije. Ker tvori ustvarjanje presežne vrednosti in vedno več presežne vrednosti notranje gonilo celotne kapitalistične produkcije in pridobitev čim večjega deleža te presežne vrednosti v obliki profita gonilo vseh posameznih kapitalističnih producentov, zato posamezni kapitalisti v kapitalistični družbi izvajajo produkcijo za nadaljnji obstoj in razvoj družbe potrebnih potrošnih dobrin sploh samo kot proces uvrednotenja kapitala zaradi pomnožitve kapitala. Za nadaljnji obstoj kapitalističnega produkcijskega načina je zato potrebno ne le, da je ta družbeni »presežni produkt« proizveden, temveč da ga posamezni kapitalist tudi lahko oddaja kot blago. Samo tako lahko kapitalistični producenti v obliki »profitov« realizirajo (udenarijo) »presežno vrednost«, ki je vsebovana v presežnem produktu. Samo tako lahko obnavljajo in povečujejo svoj obratni kapital, lahko torej v istem ali večjem merilu nadaljujejo s svojo produkcijo. *Realizacija profita s prodajo presežnega produkta kot blaga* na kapitalističnem trgu blaga pa postaja vedno težavnejša, čim bolj so kapitalisti odvisni od prodaje svojega blaga zgolj drugim kapitalistom in njihovim mezdnim delavcem. Že pri približevanju temu stanju bi zaradi pomanjkanja denarno močnih kupcev za »presežni produkt« prišlo do kronične »nadprodukcije«, začela bi zastajati reprodukcija in akumulacija vseh posameznih kapitalov in končno bi postalo povsem nemogoče nadaljevanje produkcije dobrin v kapitalistični obliki.

Ilustracija: Bellamyjeva »Prilika o vodnem zbiralniku«.

Dejansko pa je današnja človeška družba še daleč od tega, da bi obstajala samo iz kapitalistov in mezdnih delavcev. Kapitalizem ima samo *tendenco*, da bi se ves svet preoblikoval »po svoji podobi«, ta tendenca pa se bo v svetovnem merilu udejanila lahko šele po daljšem času. (Nadrobnosti glej v Kom. manif., str. 17—18, 22 in pri Rozi Luxemburg.)

33. *Katere družbene sile bi lahko povzročile preobrat kapitalističnega gospodarskega in družbenega reda in bi lahko udejanile komunizem?*

Razredni boj proletariata v vseh njegovih oblikah, nasilni prevrat obstoječega gospodarskega in družbenega reda in diktatura proletariata lahko *začnejo* udejanjenje komunizma, kakor hitro bo razvoj produktivne sile in družbenega dela napredoval toliko, da bo postal *ekonomsko možen* komunistični gospodar-

ski in družbeni red. To stanje pa ne bo napočilo šele takrat, ko bo postal povsem *nemogoč* nadaljnji obstoj kapitalističnega družbenega reda iz čisto ekonomskih razlogov (vprašanje 32), temveč že takrat, ko bo postajal kapitalistični družbeni red, posebno pa kapitalistična privatna lastnina, dejanska *ovira* za nadaljnji razvoj družbene produktivne moči. To stanje (»ekonomska zrelost« družbe za prehod h komunističnemu produkcijskemu načinu) je pri nas že dolgo doseženo. Za udejanjenje komunizma torej manjka samo še polna izvedba organizacije proletariata v socialno in politično akcijsko sposoben razred; dokončen dokaz za to, da dejansko poseduje potrebno »organizacijsko in ideološko zrelost«, pa lahko da proletarijat šele z revolucionarnim dejanjem samim (prim. Kom. manif., str. 18—22).

34. *Ali je mogoče omiliti in odpraviti pomanjkljivosti in protislovja kapitalističnega sistema z boljšo organizacijo kapitalističnega gospodarstva in s socialnimi reformami?*

Vsi poskusi boljše *organizacije* kapitalističnega produkcijskega in distribucijskega načina (karteli, sindikati, trusti, državni kapitalizem, zadruga itd.) in socialističnih *reform* naletijo znotraj kapitalistične družbe na nepremagljivo oviro v kapitalističnem profitnem interesu. Izvedljivi so v tej družbi le v toliko, kolikor ne ogrožajo resneje tega profitnega interesa, na katerem konec koncev temelji dejavnost celotnega kapitalističnega gospodarstva. Vsi ti poskusi lahko spreminjajo le *oblike*, v katerih bojujejo kapitalistični privatni lastniki svoj konkurenčni boj za čim večje privatne deleže pri rezultatu skupnega izkoriščanja delavskega razreda; nikoli pa ne morejo ukiniti tega boja samega in nasprotja med kapitalisti in proletarci.

(Najboljši prikaz teh razmerij daje R. Luxemburg, »Socialna reforma ali revolucija?«, 1898—1900.)

35. *Ali je mogoče izpeljati prehod iz kapitalističnega v komunistični družbeni red postopoma, brez razrednega boja, revolucije in diktature?*

Zgodovina nas uči, da vladajoč in privilegiran razred doslej svojega prednostnega položaja še nikoli ni opustil prostovoljno. Da se to ne more zgoditi, sledi tudi iz materialističnega pojmovanja družbe, po katerem ne določa zavest (ideje, dobra volja, uvidi) ljudi njihovo družbeno bit, temveč obratno, njihova družbena bit določa njihovo zavest (gl. vprašanje 6).

Sicer pa *sredstva*, s katerimi je treba bojevati razredni boj za udejanjenje komunizma, niso shematsko določena enkrat za vselej, marveč jih je treba kar najbolj natančno prilagoditi vsakokratnim obstoječim razmeram, ki so v različnih deželah in ob različnih časih različne.

(Podrobneje glej v vseh *Leninovih* spisih in govorih.)

36. *Ali obstoji gotovost, da se mora pričujoči razredni boj končati z zmago proletarskega razreda?*

Po Marxovem nauku se je v dosedanji zgodovini razredni boj vsakokrat končal z »revolucionarnim preoblikovanjem celotne družbe ali s skupnim propadom bojujočih se razredov« (prim. Kom. manif., str. 2).

37. *Kaj torej mora storiti vsak posamezni proletarec in komunist, ki »se je dokopal do teoretskega razumevanja celotnega družbenega gibanja«, za udejanjenje komunizma?*

Aktivno se mora udeleževati *razrednega boja* v vseh njegovih oblikah, posebno pa mora pristopiti h *komunistični stranki* svoje dežele, da bi se tako vključil v ves svet obsegajočo organizacijo »*Komunistične internacionale*«, ki je začela bojevati boj za udejanjenje komunizma z dejanjem in ga organizirati v svetovnem merilu.

DODATEK

E. Bellamy

Prilika o vodnem zbiralniku

Nekoč je bila dežela, kjer so vsa sredstva za preživljanje in udobje pridobivali v obliki vode. Neka manjšina ljudi — ki jim je dajala prednost moč, pamet ali sreča — se je sedaj polastila zemlje in s tem tudi vseh vodnih izvirov; ljudstvo je sedaj moralo delati za te posestnike, imenovane kapitalisti, da bi si pridobilo vode za življenje. Kapitalisti pa so zaukazali, da je treba zgraditi velik zbiralnik, da bi lahko v njem zbrali vso vodo, ki bi jo bilo treba načrpati iz že odprtih izvirov in tistih, ki naj bi jih šele odprli, in šele iz tega zbiralnika so dajali vodo za uporabo. Kapitalisti so nadalje predlagali sledeči red za promet: za vsako vedro vode, ki ga bo spravilo ljudstvo v ta zbiralnik — imenovan tržišče — mu je treba izplačati pfenig ali mu ga zapisati v dobro; za vsako vedro vode, ki bi ga vzelo iz zbiralnika, pa naj bi plačalo dva pfeniga ali dalo dva pfeniga svojega dobropisa; tisti en pfenig, ki preostaja od prodaje vsakega vedra vode, pa naj tvori dobiček kapitalistov. Ljudstvo se je strinjalo s to pogodbo in se veselo lotilo dela.

Toda kaj kmalu so bili soočeni z enako presenetljivim kot žalostnim pojavom. Voda se je dvigala vedno više in se končno zlila preko roba zbiralnika. Toda iz knjig kapitalistov je bila razvidno, da se je voda v zbiralniku od določene točke naprej množila, ne da bi kapitalisti imeli od tega dobičke ali da bi pomnožili svoje pfenige. Sedaj so zaukazali ljudstvu, naj preneha delati, obenem pa so ga vzpodbujali, naj pridno kupuje vodo, da bi se zbiralnik hitreje praznil, da bi spet imeli dobičke in da bi bilo znova mogoče začeti z delom, s prinašanjem vode. Toda ker ljudstvo ni imelo dela in ni dobivalo pfenigov, je moglo kupovati zelo malo ali sploh nobene vode. Kapitalisti pa so rekli ljudstvu, ki se je pritoževalo: Saj vam vendar ne bomo dajali dela in pfenigov, če ni prodaje in če nam vaše delo ne prinaša nobenega dobička. Zaradi *velike preobilice* vode — zaradi *prekomerne produkcije*, kot so govorili — je torej ljudstvo moralo *trpeti žejo* in delno počasi ginevati in v vsej deželi so stokali, da je napočila *kriza*.

Ko se je beda povečevala in z njo tožbe ljudstva, so kapitalisti pomočili prste v zbiralnik in poškopili ljudstvo. Toda te kapljice, ki so se imenovale vbogajme, so imele močno grenak okus. Potem so zgradili velika kopališča in vodomete in prirejali tudi druge prireditve, ki so jih zabavale, da bi napravili preobilico vode. Krize je bilo konec in spet je bilo mogoče začeti z delom; toda ko se je ljudstvo močno razmnožilo, je spet napočila kriza. To se je ponavljalo vedno znova. Naj so odkritja in iznajdbe, ves napredek prometa in

spretnosti še tako pomnožili in popestrili luksuz bogatašev, je ljudstvo kljub temu večinoma moralo ostati v žejnosti in vedno znova je »zaradi preobilice dobrin« (kot so dejali) potonilo v brezposelnosti in bedi. Toda končno se je uprlo, ukinilo je privatno lastnino zemlje in vodnih virov in položilo to lastnino v roke države; s tem je bilo odpravljeno nesmiselno in usodno načelo dobička in s tem tudi nasilna omejitev produkcije, odpravljena je bila vsa beda in utemeljeno splošno blagostanje.

Eduard Bellamy, »Gleichheit«, prevod v nemščino M. Jacobi, Stuttgart in Leipzig. Deutsche Verlagsanstalt, 1898 (28. pogl., str. 242 isl.)

Prev. Doris Debenjak

Naslov izvirnika:

Karl Korsch, Kvintessenz des Marxismus,
Eine gemeinverständliche Darstellung,
Leipzig 1922.